

Jules Vallès. *Opstandeling*. Uit het Frans vertaald door Dick Gevers en Bart Schellekens. De Geus

Met afgrijzen hebben de meeste Franse schrijvers in 1871 gereageerd op de Parijse Commune. 'Een aanval van wilde afgunst en sociale epilepsie', noemde Flauberts boezemvriend Maxime Du Camp de volksopstand in de hoofdstad. Zelfs George Sand, die in het verleden toch meer dan eens haar liefde voor *le peuple* had bezongen, ontwaarde bij de leiders van de Commune niets dan 'haat, gefnuikte ambitie, verkeerd begrepen vaderlandsliefde, fanatisme zonder ideaal, sentimentele onzin of natuurlijke kwaadaardigheid'.

Ook de ongenadige repressie door de regeringstroepen (30.000 slachtoffers) wist de schrijvers niet milder te stemmen, getuige Flaubert, die vond dat de communards juist onvoldoende waren gestraft. Men had 'die bloeddorstige imbecielen' moeten dwingen 'de ruïnes van Parijs op te ruimen, als simpele dwangarbeiders met een ketting om hun nek', schreef hij in een brief.

Hun afkeer van de bourgeoisie met haar bekrompen utilitarisme ging niet zo ver dat zij sympathie konden opbrengen voor degenen die daadwerkelijk tegen de bourgeoisie in opstand waren gekomen. Tijdens het *Second Empire* van Napoleon III hadden zij al lang vrede gesloten met het establishment. Zij fequenteerden de salon van prinses Mathilde, een nichtje van de keizer, en volgden in de praktijk Flauberts recept voor een geslaagd kunstenaarsbestaan: 'leven als een bourgeois, denken als een half-god'.

Sympathie voor de Commune, uitgeroepen nadat de zo smadelijk verloren Frans-Pruisische oorlog een eind had gemaakt aan het tweede keizerrijk, bestond er alleen in de literaire marge, bij Rimbaud en Verlaine, een beetje bij Victor Hugo die zich als balling op de Kanaaleilanden nooit had neergelegd bij de dictatuur van *Napoléon le petit*. En natuurlijk bij Jules Vallès (1832-1885), die zelfs zitting nam in de Commune en wiens *Le cri du peuple* de belangrijkste krant werd van het opstandige Parijs.

Vallès was - ook al vóór 1871 - een briljant journalist en polemist. Maar zijn literaire roem heeft hij toch vooral te danken aan zijn autobiografische trilogie *Jacques Vingtras*, merendeels geschreven tijdens zijn Londense ballingschap na de val van de Commune. Na *L'enfant* (Kind) en *Le bachelier* (Jongeman) is nu ook het derde en laatste deel, *L'insurgé* (Opstandeling), vertaald in het Nederlands.

In *L'insurgé*, dat in 1886 postuum werd gepubliceerd, beschrijft Vallès zijn belevenissen tijdens de Commune, voorafgegaan door zijn wederwaardigheden als journalist in de laatste jaren van het *Second Empire*. Over het begin van de opstand op 18 maart 1871 lezen we: 'Het is Revolutie! Nu is dus het ogenblik aangebroken waarop we gehoopt en gewacht hebben sinds de eerste wreedheid van onze vader, de eerste klap van onze schoolmeester, sinds de eerste dag waarop we niets te eten hadden, sinds de eerste nacht zonder onderdak - dit is de wraak voor onze schooljeugd, onze armoede en ellende, voor de nederlaag van December!'

Zoals men ziet zijn het niet uitsluitend onbaatzuchtige motieven die het revolutionaire hart sneller doen kloppen. Wraak en genoegdoening - daar draait het

allemaal om. Dat blijkt ook wanneer Vallès schrijft over de beruchte executie van de gijzelaars, onder wie de aartsbisschop van Parijs, door de communards. Eindelijk kregen de vernederden en vertrapten de kans om een keer terug te slaan. Vallès lijkt zijn politieke tegenstanders volkomen gelijk te geven: het ging niet alleen om onpersoonlijke belangen en verheven idealen.

Uiteraard geldt dat voor elke revolutie. Het bijzondere aan Vallès' trilogie is alleen dat het daarin ook onomwonden wordt toegegeven. Die eerlijkheid versterkt de overtuigingskracht van wat hij te zeggen heeft. Zijn opzet was, zoals hij in een brief heeft geschreven, om 'zoniet de onschuld dan toch in elk geval de onverantwoordelijkheid, ja de onverantwoordelijkheid van die *maudits* van de Commune' te bewijzen. Tegen de invectieven van zijn collega-schrijvers in wilde hij laten zien wat al die wraakgevoelens had veroorzaakt en - althans in zijn eigen ogen - ook rechtvaardigde.

Om die reden is hij in zijn verleden gedoken. De 'geschiedenis van mijn generatie' heeft hij willen schrijven, in de hoop zo de verborgen logica bloot te leggen die van hem en de zijnen revolutionairen had gemaakt. De deelname aan de Commune was geen theoretische keuze geweest, maar de uitkomst van een heel leven en de bestemming van een karakter.

Het meesterwerk van de trilogie is het eerste deel, *L'enfant*: het tragikomische relaas van Vallès' jeugd in de provincie, stevig onder de plak van een moeder die haar zoon met alle geweld tot een 'mijnheer' wil opvoeden, zonder dat zij zelf weet hoe dat moet. Het is ook het enige deel waarin, naast de hoofdpersoon en verteller, iemand anders uitvoerig gestalte krijgt. In de beide overige delen gaat het vooral om de eenzame worsteling van Vallès' alter ego Jacques Vingtras.

Vallès beschrijft wel allerlei figuren, in de journalistiek, in de politiek, in de revolutionaire beweging, en dat levert vaak prachtige, snijdende, ironische portretten op. Maar kans om uit te groeien tot tot een zelfstandig karakter krijgt eigenlijk niemand. Met als gevolg dat de dramatische spanning ontbreekt, die van het eerste deel zo'n aangrijpend en hilarisch geheel maakt.

Pas in *L'insurgé* wijkt de eenzaamheid en gaat Vingtras opnieuw een verbinding aan met anderen, maar dan op een min of meer mythisch plan. Want de anderen bestaan daar niet zozeer uit afzonderlijke individuen, als wel uit 'het volk', waarmee Vingtras zich in de vervoering en het tumult van de Commune één voelt worden.

Wanneer zijn krant *Le cri du peuple* op straat wordt uitgevent, koopt hij zelf een exemplaar en geniet van de reacties van de mensen die over zijn schouder met hem meelesen, zonder te weten wie hij is: 'Ik voel een diepe euforie te midden van al die mensen die mij precies vertellen wat ze van me denken'. Het enthousiasme van de lezers doet zijn hart goed: 'Ik heb het gevoel of dat hart, waar zo vaak diepe, gemene wonden in zijn geslagen, niet meer aan mij toebehoort, maar dat nu de geest van de menigte mijn borst vult en doet opzwellen'.

Het is de reactie van iemand die door afkomst en ouderlijke ambitie tussen de klassen in is terechtgekomen en plotseling het gevoel krijgt toch ergens bij te horen. Hetzelfde gevoel moeten al die linkse studenten van keurige komaf hebben gehad, die

in de jaren zestig en zeventig wel eens een schouderklopje kregen van een echte arbeider als dank voor hun fiere werkmansjasjes en hun zorgvuldig ingestudeerde platte accent.

Voor Vallès bleek de vreugde van korte duur, want de Commune wist maar een paar maanden stand te houden. In bloed en kruitdamp ging de revolutie ten onder. In *L'insurgé* wordt de verwarring van die roerige dagen op schitterende wijze opgeroepen, in korte flitsachtige fragmenten die van de chaotische strijd op de barricaden een even authentieke indruk geven als Stendhals *La chartreuse de Parme* van de slag bij Waterloo.

Een nadeel is alleen dat men wel enigszins op de hoogte moet zijn van de historische feiten om te snappen wat er precies aan de hand is. Vallès beschrijft de gebeurtenissen van binnenuit, in energiek, bondig proza, en laat veel weg. Een degelijke inleiding en een notenapparaat hadden hier niet misstaan, al was het alleen maar om de vele eigennamen die de tekst bevat te verduidelijken. In de op zichzelf heel behoorlijke vertaling ontbreken helaas beide, zodat de uitvoerig geannoteerde *Pléiade*-editie van Vallès' *Oeuvres* (de trilogie staat in het tweede deel) onmisbaar blijft voor het goede begrip.

(*de Volkskrant*, 18-8-1995)